

RECENSIES

1700. V. J. J. M. Asselberghs daarentegen biedt een goed inzicht in de achttiende-eeuwse dorpsfinanciën door analyse van de zogeheten schatrekening over het jaar 1753. Opmerkelijk is het dat het overigens verdienstelijke verhaal van J. M. van Hegelsom over de Horster (bestuurlijke) 'omgang' met de Peel sedert het begin van de negentiende eeuw (vervolg op zijn in deel I verschenen studie over de heideontginningen) het volstrekt zonder kartografische adstructie moet stellen. De architectuur in het ontginningsgebied Griendtsveen wordt behandeld door J. H. Pouls. Van relatief minder belang zijn de twee biografische schetsjes die P. A. M. Geurts van de uit Horst afkomstige negentiende-eeuwse Rolduc-leraren Pieter en Gerard Slits vervaardigde. De auteur van de enige, alomvattende geschiedenis van Horst (1888), J. A. L. F. Steffens wordt door G. F. Verheijen voor het voetlicht gebracht; Steffens was één van die vele laat-negentiende-eeuwse amateurhistorici die door hun nijvere zoekwerk de basis gelegd hebben voor generaties detailonderzoekers na hen. Het is onloochenbaar dat men in Horst met de nu verschenen bundels al een heel eind in de richting van een nieuwe en up-to-date 'Steffens' is.

Tot besluit hebben ambtenaren van de gemeentesecretarie als eerbetoon aan de scheidende burgemeester, aan wie deze bundel trouwens opgedragen is, via tabellen en grafieken een schets van de naoorlogse ontwikkelingen opgesteld. Zo 'n schets beantwoordt in zekere zin aan een veel gehoorde vraag ook het meest recente en herkenbare verleden geboekstaafd te zien, maar dient in dit specifieke geval mede de gelegenheid. Door het gemis aan analyse en interpretatie steekt ze echter wel wat magertjes af bij de andere bijdragen en verstoort als zodanig enigszins de evenwichtigheid binnen het geheel van deze bundel.

Ondanks alle bewondering voor deze publikatie moet ik nog een enkele kritische noot kwijt. Tussen de diverse bijdragen zijn eigenlijk te grote verschillen qua aanspreekniveau te constateren: zulks wordt het meest duidelijk bij vergelijking van het artikel van Renaud met dat van Flokstra en Van Rensch. Het criterium Horst of relatie tot Horst is in enkele gevallen dermate zwak herkenbaar, dat men zich afvraagt of het artikel in deze bundel wel zijn juiste plaats gevonden heeft. Aan de andere kant siert het de redactie natuurlijk ook weer, dat zij een opstel van kwaliteit en van bovenlokaal belang vermag op te nemen. Bundels blijven wat dat betreft een voor recensenten moeilijk te beoordelen categorie: een ideaal evenwicht is bij participatie van zoveel verschillende auteurs zelden bereikbaar.

Tot slot: een uitvoerige index ontsluit de in de delen I en II vermelde personen, plaatsen en zaken. In dit soort publikaties ontbreken doorgaans registers. In dit geval mag zo'n toegang zonder meer als een uitkomst beschouwd worden.

R. van Schaik

1 P. A. M. Geurts, e. a., ed., *Horster Historiën. Fragmenten uit dertig eeuwen* (Horst, 1986, 245 blz.).

P. B. M. Blaas, e. a., *Stedelijke naijver. De betekenis van interstedelijke conflicten in de geschiedenis. Enige beschouwingen en case-studies* ('s-Gravenhage: VUGA, 1986, 222 blz., f42,50, ISBN 90 6095 635 4).

Ter gelegenheid van het 75 jaar bestaan van het 'Rotterdamsch Genootschap Gijsbert Karel van Hogendorp' is een symposium gehouden over stedelijke naijver. Dit soort jubileumbijeenkomsten heeft vaak een ietwat geïmproviserd karakter, waarbij iedereen wat moois meebrengt. Het

verlanglijstje van de jubilaris fungeert daarbij als richtlijn, maar pas als is uitgepakt, blijkt of het allemaal de bedoeling was en een beetje bij elkaar past.

Juist bij een schriftelijke neerslag komt dan vaak het gebrek aan samenhang, dat tijdens de feestvreugde nog wat versluierd bleef, meedogenloos aan het licht. Dat is ook hier het geval. Drie bijdragen gaan over de rivaliteit Amsterdam-Rotterdam in de moderne tijd, drie over aspecten van stedelijke naijver in de perioden daarvoor, en één gaat in het geheel niet over naijver.

De inleider, P. B. M. Blaas, heeft er dan ook maar van afgezien om dit alles aan elkaar te schrijven. Na enige algemene beschouwingen, richt ook hij zich op Amsterdam en Rotterdam. Zijn inleidende opmerkingen zijn overigens wel de moeite waard. Hij stelt dat, aangezien de geschiedenis van de Republiek vooral geschreven is vanuit het perspectief van de latere eenheidsstaat, buiten beeld is geraakt, dat de stedelijke naijver tijdens de Republiek wel degelijk geprononceerd aanwezig was. Dit hing samen met het handhaven door veel steden van de, uit de middeleeuwen daterende, pretentie van autonome stadsrepubliek. In de negentiende eeuw werd, door het functioneren van de eenheidsstaat en met de economische unificatie, die onder meer gekenmerkt werd door een op specialisatie gebaseerd stedensysteem, de rivaliteit overschaduw door het nationaal belang.

De verleiding is natuurlijk groot om deze bespreking te centreren om, wat toch de kern van het boek is geworden, de concurrentie tussen Amsterdam en Rotterdam. Daarmee zou ik evenwel de andere auteurs te kort doen, omdat ze over het algemeen goede bijdragen geleverd hebben. Zo exploreert P. G. G. M. Schuiten het centrale thema in de Romeinse keizertijd aan de hand van het dingen door steden naar eretiteln als metropool, het aantrekken van geleerden om daarmee te pronken en het streven naar een groot en gevarieerd aanbod van consumptiegoederen.

J. van Herwaarden geeft een interessante beschouwing over stedelijke naijver in de middel-eeuwen, waarbij hij als complicerende factor de relatie vorst-stad-platteland introduceert. Dit wordt heel adequaat uitgewerkt voor Toscane, Vlaanderen, Brabant en Holland.

W. Frijhoff levert een mooi artikel over het hoger onderwijs als inzet van stedelijke naijver in de vroegmoderne tijd. Terwijl in de middeleeuwen de universiteiten een zaak van kerk en vorst waren, waar de steden nauwelijks zeggenschap over hadden, werden ze sinds de vijftiende en zestiende eeuw betrokken bij de vorming van ambtsbekleders en kooplieden. Daardoor kwam er meer binding met de stedelijke elites. Bovendien werden in de meeste steden die wat voorstelden, door de bestuurders illustere scholen opgericht, die men dan door de overheid tot universiteit poogde te laten verheffen. Hoe dit met stedelijke naijver samenhang wordt onder meer geïllustreerd aan de hand van een mislukte poging om in Zierikzee een universiteit te stichten. De hele bijdrage is overigens geplaatst binnen het relativerende kader van berekeningen, die aangeven, dat universiteiten slechts een marginale bijdrage leverden aan de stedelijke economie.

De bijdrage van H. van Dijk behelst geen beschouwing van stedelijke naijver, maar een reconstructie van de maatschappelijke achtergronden, mate van verzwagering en politieke preoccupaties van de Rotterdamse raadsleden in de negentiende eeuw. Daarbij is er een globale vergelijking met andere steden, met name Amsterdam. In Rotterdam bleek de dominantie van het oude patriciaat minder sterk dan elders. Het was een economische topgroep, die de dienst uitmaakte. De passage over hun politieke invloed is helaas erg summier en mist verwijzingen naar Amsterdamse en Haagse tegenkrachten. De inleiding van Blaas geeft daarover nog wel enige informatie.

De specifiek Amsterdams-Rotterdamse artikelen starten met een vergelijking van de ziekenhuizen in de twee steden door J. M. W. Binneveld en M. J. van Lieburg. Vanuit een miserabele

startpositie aan het begin van de negentiende eeuw, kreeg Amsterdam een uiterst modern krankzinnigengesticht, dat overigens buiten de stad lag. Rotterdam had aanvankelijk het beste gewone ziekenhuis, maar werd ook op dit terrein door Amsterdam ingehaald. In de gezondheidszorg was van naijver geen sprake, hoogstens van ijverzucht, zoals enkele 'Rotterdamse' citaten suggereren. De verschillen zijn voornamelijk te verklaren vanuit een verschil in organisatie en politieke ondersteuning van de gezondheidszorg.

Binnen dit cluster is het centrale thema het best uitgewerkt door A. J. W. Camijn en H. H. Vleesenbeek met drie case-studies op financieel-economisch terrein. Zij beschrijven de doorbreking van het Amsterdamse verzekeringsmonopolie, het geslaagde verzet van de Rotterdamse kassiers tegen de vestiging van een bijkantoor van de Nederlandsche bank en de lotgevallen van de Rotterdamse effectenhandel en -beurs, die het in 1973 definitief tegen de Amsterdamse moest afleggen.

J. Th. M. Bank besluit de bundel met een aardig verhaal over de fusies van de *Maasbode* en de *Tijd*, van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en het *Algemeen Handelsblad*, benevens de concentratie van het *Vrije Volk* op Rotterdam na het afstoten van de Amsterdamse en andere edities.

P. Kooij

J. Aalbers, M. Prak, ed., *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppele-Amsterdam: Boom, 1987, 191 blz., f34,50, ISBN 90 6009 794 7).

Op het historisch congres 'Balans en Perspectief', dat eind mei 1986 in Utrecht werd gehouden, was één werkgroep gewijd aan het verschijnsel aristocratisering, opgevat als 'de relatie tussen adel en patriciaat' (9), van de middeleeuwen tot de twintigste eeuw. Vijf deelnemers aan deze werkgroep hebben de papers die zij voor het congres hadden voorbereid verder uitgewerkt en hun bijdragen zijn, te zamen met drie nieuwe opstellen, in deze bundel terug te vinden. Op die manier wordt een aantal resultaten gepresenteerd — de redacteurs pretenderen nadrukkelijk geen volledigheid — van het recente historisch en sociologisch eliteonderzoek in Nederland.

Niettegenstaande het feit dat vijf artikelen teruggaan op papers die alle voor dezelfde werkgroep werden geschreven, en ondanks de verwoede pogingen van de beide redacteurs om de acht deelstudies in de inleiding in een breder historisch verband te plaatsen, is de bundel als geheel toch wat onsamenhangend en onevenwichtig van inhoud. Deels is dit natuurlijk het onvermijdelijke gevolg van de grote tijdsspanne die in dit boek wordt overbrugd. Maar ook het feit dat een aantal bijdragen slechts met moeite met het hoofdthema van de bundel in verband kan worden gebracht, draagt niet bij tot een grotere samenhang. Eén artikel, de overigens voortreffelijke bijdrage van J. M. A. Coenen over de politieke machtsverhouding tussen de graaf en de adel in het dertiende-eeuwse Holland (32-55), heeft met aristocratisering zelfs hoege-naamd niets te maken.

Degenen die enigszins op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in het Nederlandse eliteonderzoek zullen in *De bloem der natie* weinig nieuws aantreffen. Drie bijdragen zijn samenvattingen van de hoofdthesen van in 1985 en 1986 verdedigde dissertaties: namelijk L. Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de zeventiende en achttiende eeuw' (93-103), C. Schmidt, 'Een lengteprofiel van het Hollandse patriciaat. Het geslacht Teding van Berkhout, 1500-1950' (129-140) en de reeds genoemde studie van Coenen. De opvattingen van J. M. van